

EGY ÖNTUDATOS HAMPSTEADER

Sárközi Máttyás: Hampstead. London művésznegyede

A Noran Libro Kiadó *Érzelmes utazások* címet viselő, Márton László által szerkesztett új könyvsorozata címével Fejtő Ferenc – illetve közvetetten az általa megidézett Laurence Sterne – emléke előtt tiszteleg, bár a szerkesztő szavaival ellentétben nincs még száz éve, hogy Fejtő 1935 nyarán útra kelt Zágráb és Dalmácia felé. A fiatal bölcsező *Nyugatban* publikált *Zágrábi útinaplóját* Dormándi László kiadói biztatására kibővítve és átdolgozva született meg az ominózus kötet.¹ A tervezett könyvsorozat azonban Fejtő örökségén túl egyszerűsmind a két világháború közötti magyar irodalom egyik meghatározó műfaji hagyományát is felidézi, hiszen Márai Sándortól Kodolányi Jánosig számos magyar író, értelmiségi indult útnak ebben az időben, hogy felfedezze Európát és a nagyvilágot, s vetette papírra benyomásait önéletrajzi, politikai, irodalmi, bölcséleti reflexióknak is helyt adó útirajz formájában.

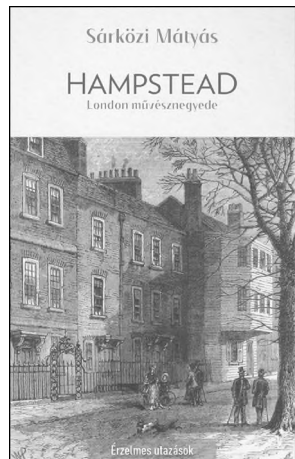
A két háború közötti utazó írók és a sorozat első kötetét jegyző Sárközi Máttyás között az első szembetűnő különbséget az elbeszélői identitás és az abból eredő nézőpont eltérő volta jelentheti. A szerző saját rajzaival illusztrált irodalmi útikalauzt műformája talán leginkább a Sárközi által mestereként tisztelt Cs. Szabó László *Hét nap Párizsban* (1935) című fiatalkori művével rokonítja.² Sárkózik azonban az egykori párizsi ösztöndíjas Cs. Szabónál szorosabb szálak fűzik elbeszélése tárgyához, ő ugyanis végig „hazabeszél” (9.), hiszen, mint könyve *Bevezetésében* is leszögezi, több mint ötven éve a London központjától északnyugatra elterülő, természeti szépségekben és kultúrtörténeti emlékekben egyaránt bővelkedő kertvárosi negyed, Hampstead lakója. Az elbeszélő hang a peregrinus diák helyett az idegenben új otthonra talált lokálpatriótáé, aki immár „[f]eltétlenül az öntudatos *hampsteaderek* közé sorolható” (124.), mivel a londoni kerülethez történelmi és kultúrtörténeti ismeretek sokaságán túl számtalan személyes emlék is fűzi, s idegenvezető módjára invitálja képzeletbeli sétákra olvasóit.

A könyv rövid terjedelméhez képest hatalmas ismeretanyag elbeszélésének szervezője mindenekelőtt a városi tér. Az egyes fejezetek elképzelt, de az elbeszélés alapján akár a fizikai térben is bejárható sétái a hozzá kapcsolódó kollektív emlékezet megidőzésére vállalkoznak. A városrész utcáit, parkjait járva Pierre Nora-i értelemben vett emlékezhelyek sokasága tárul fel, melyek számbavétele során az emlékező monológjában gyakran egybejátszik a globális

¹ Lásd: Fejtő Ferenc: *Zágrábi útinapló. Nyugat, 1935/11, 351–361; Uő.: Érzelmes utazás. Budapest, Pantheon, 1936. (Új kiadás: Uő.: Érzelmes utazás. Budapest, Kossuth Kiadó, 2008.)*

² Cs. Szabó László: *Hét nap Párizsban. Úti kalauz felnőttek részére. Nyugat, 1935/1, 18–31. (Kötetben: Uő.: A kigyó. Budapest, Szépirodalmi, 1986, 66–90.)*

Noran Libro Kiadó
Budapest, 2020
128 oldal, 2600 Ft

(világtörténelem), a lokális (helytörténet) és a személyes (elbeszélői életút) dimenzió.³ Hampsteadből a politikai és az irodalmi, művészi világhír felé egyaránt vezettek utak: „Innen két lépés a patinás kávézó, a Coffe Cup [...]. Diákkoromban sokat üldögéltem itt, iddógolva, írogatva. A sarokban gyakran melázott egy idős művészember, szemmel láthatóan olyasvalaki, aki nem dúslakodik földi javakban. Kopott ruhás, borotvátalan. »Németországban befutott író volt, de itt nem méltányolják« – mondogatták róla. [...] A szomorú öregúr, az olaszos nevű, bolgár-német Elias Canetti, 1981-ben irodalmi Nobel-díjban részesült” (79–80.). Vagy: „Michael Foot 1980 és 1983 között a Munkáspárt vezére volt, ha megnyeri a választást, lehetett volna miniszterelnök [...], de Margaret Thatcherrel szemben veszített [...]. Kilencvenhat évet élt, 2010-ben halt meg, még sokszor láttam sétálni botjával sántikálva a hampsteadi utcákon, hosszúra növesztett ősz haja kuszálódott a szélben” (120.). A narráció időrendjét az emlékezet helyeinek térbeli egymásutánja és a hozzájuk kapcsolódó asszociatív logika szabja meg, ennek következménye az idősíkokat váltogató, áradó elbeszélés. Már-már zavarba ejtőnek tűnhet a rövid kötet lapjain megosztott ismeretek mennyisége. A Londont és annak Hampstead városrészét személyesen nem ismerő olvasó hiányolhatja, hogy nem mellékeltek térképet a kötethez, melynek segítségével a bejárt útvonalakat, illetve a főbb helyszíneket a térben is el tudná helyezni.

Az elbeszélő figyelme az irodalomtól a művészettörténeten és a politikán át az elmúlt évtizedek populáris kultúrájának jelenségeiig terjed. John Keats költészetétől az 1960-as, '80-as évtizedek baloldali értelmiségi szubkultúrájáig, a Bolton House viktoriánus irodalmi szalonjától Peter O'Toole-ék híres-hírhedt szilveszteri partijaiig. Az elbeszélő séták során a Hampstead Heath 320 hektáros ősparkját és az angolos „understatement”-tel „house”-nak nevezett kastélyszerű épületek sorát egyaránt megismerhetik az olvasók. Ez utóbbiak azelőtt úri családok, a 20. században egyre inkább gyárosok, politikusok, sikeres művészek, vezető értelmiségiek lakóhelyei voltak. Sok épület falán tábla emlékeztet egykori lakóira, némelyik ma már múzeumnak, kiállítóternek ad helyet. De a közösségi emlékezet tárgya lehet akár egy-egy valamikori jellegzetes figura is. E sajátos emlékezet-helyek közül is idéz a szerző:

„BOB SAROK. Ezen a sarkon árult újságot harminc éven át Robert (Bob) Brady.” (75.)

A sétákat tematikus fejezetek egészítik ki, ezek közül is kiemelkedik a Hampstead múzeumait bemutató rész, mely az időszaki kiállítások témáját, anyagát is áttekinti, gyakran miniportrékat villantva fel. A városrész egykori lakói közül a legmegragadóbb képet talán az Itáliában tragikusan fiatalon elhunyt, amúgy tősgyökeres hampsteadi Keatsról és a hosszú élete utolsó hónapjait emigránsként Hampsteadben töltő Sigmund Freudról rajzolja. Egy kiállítás kapcsán más európai értelmiségiekről is megemlékezik, akik a hitleri terjeszkedés elől menekülve a londoni negyedben találtak ideiglenes vagy végleges otthontukra. A szerző adatai szerint 1940-ben már 15 000 zsidó származású menekült élt a városrészben, közöttük festők, grafikusok, építészek. Többek között a Bauhaus emblematisus alkotótriásza, Walter Gropius, Breuer Marcell és Moholy-Nagy László is itt töltött két évet 1935 és '37 között. „Hampstead a menekült művészek központja lett” (66.) – állapítja meg. Az emigránsok jelenléte letörölhetetlen nyomot hagyott a városrész arculatán, de velük érkeztek a művészvilágot kiszolgáló vendéglátó szektor képviselői is, erre az időszakra

³ „Ha az emlékeket, melyeket magukba zárnak, valóban megélnék, a *lieu de mémoire*-ok szükségtelenek lennének; [...] a történelem folyamából kiszakított történeti pillanatok ezek, melyeket azonban visszaadnak annak: már teljesen nem élők, de még nem is teljesen holtak, mint kagylóhéjak a tengerparton, miután visszavonult az élő emlékezet tengere.” Pierre Nora: Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. Ford. K. Horváth Zsolt. *Aetas*, 1999/3, 146–147.

tehető például az európai kávéházi kultúra szigetországi megjelenése. E történelmi okok következménye a városrész máig érezhető befogadó légköre, mely az '56-os magyar emigránsok irányában is megnyilvánult. „... hampsteadi öntudattal, harmóniában él itt egymás mellett, a gazdag és a szegény, az egyszerű munkásember és a nagy sikerű művész” (88.) – foglalja össze tapasztalatait már-már idealizáló képből az elbeszélő, bár másutt azt is megjegyzi, hogy „[a] menekültek sorsa igen sokszor a magány lett, s 1955-ben egész Nagy-Britanniában Hampstead volt az a közgazgatási egység, ahol a legtöbb öngyilkosságot regisztráltak” (115.). Kisebb konfliktusok is előfordultak a helyiek és az új jövevények között, ezek egyikét anekdotikus formában, mintegy hampsteadi városi legendaként idézi fel. A viktoriánus környéken modernista stílusú házával feltűnést keltő magyar származású építész, Goldfinger Ernő nem ápolta túlságosan jó viszonyt szomszédaival, köztük a James Bond-filmek alapjául szolgáló regények írójával, Ian Fleminggel. Utol is érte a nemes boszú, hiszen neve az 1964-es Bond-film gonosztevője révén vonult be a moztörténetbe.

A multikulturalizmus jelensége mindenekelőtt a városi tér szövetébe beférkőző nyelvi idegenséggként artikulálódik a sétáló számára. A narrátor újabb városi legendaként osztja meg az emléket, mely szerint a Hampstead határán található Finchley Road a németajkú közép-európai emigránsok által kedvelt Cosmo kávéháza nyomán a „Finchley Strasse” elnevezést kapta a kortársaktól. Manapság idegen nyelvű cégtáblák, feliratok jelzik a külföldi tulajdonosokat; a belga pékség, francia drogéria, magyar cukrászda helyi környezetbe való beilleszkedése, integrálódása teszi végső soron különböző kulturális elemekből építkező mátrixszá az utcaképet. Az elbeszélő azt is megemlíti, hogy a 2016-os népszavazáson a kerület lakosságának többsége az EU-tagság fenntartása mellett foglalt állást (*Brexit*). De magyar szemmel az angolok konzervatívizmusa is meglehetősen tünhet, hiszen míg az 1970-es, '80-as években zsidó gyökerekkel rendelkező képviselőjelöltet támogatott Hampsteadben a tory párt, addig a legutóbbi választáson kínai származású jelölt indult a konzervatívok színeiben – a kerület hivatalban lévő, bangladesi felmenőktől származó munkáspárti képviselőnőjével szemben.

A további tematikus fejezetek egyike a városrész irodalmi reprezentációit tekinti át (*A Hampstead-regény*). Az utóbbi évtizedek angol prózájában már-már önálló műfajtypussá vált „Hampstead-regény” elterjedése arra utalhat, hogy a városrész maga is az 1960-as, '70-es, '80-as évek művészvilágának legendás szabadgondolkodását és szabados életformáját felidéző emlékezhelyé válik. A helyszín szimbolikus értelmezését erősítheti, hogy a „Hampstead-regények” szerzői jellemzően nem a helyi írók közül kerülnek ki – mutat rá az elbeszélő. E művek közül hármat emel ki a szerző: Margaret Drabble *A malomkő* (1965), Ian McEwan *Őriült szerelem* (2000); valamint Zoe Heller *Notes on a Scandal* (2003) című művét. Ez utóbbi magyarul nem olvasható, a belőle készült Oscar-díjra jelölt film *Egy botrány részletei* címmel került a magyar mozikba. De szó esik az ünnepekről (*Hampsteadi vigasságok*), a lakosság összetételének változásáról (*Népességstatisztika*) és az identitáskérdésekről is (*Hampsteadi öntudat*).

Talán a magyar borulátás az oka, hogy nemzeti tragédiáinkra, Trianonra és a magyarságot a 20. század során sújtó kivándorlási hullámokra emlékezve alig esik szó arról a fontos kérdéstről, hogy az idegenbe került magyarok más kulturális közegekben szerzett tapasztalatai mi mindennel gazdagíthatják az összmagyarság világképét, mennyiben szélesíthetik perspektíváját a világra. Erre nyújthat példát a magyarként egyszersmind „öntudatos hampsteaderré” (124.) lett Sárközi Mátyás londoni útikalauza. De ezt segíthetik elő a könyvsorozat következő kötetei is, amennyiben beváltják az előző szerkesztői ígéretét, mely szerint „[a]z Érzelmes utazások-sorozat szerzői arról a befogadó országról, régióról, városról vagy városnegyedről írnak, ahol élnek. [...] Magyarok maradtak – hiszen érzelmes útjaikról is magyarul írnak –, de ismerik a vidék régmúltját és eleven jelenét, ünnepnapjait és hétköznapjait, az új környezet örömeit és bánatát. Olyan élményekre és tudásra tesznek szert, osztanak meg velünk, amelyekhez az egyszerű utazó nem juthat” (5–6.).